

VEHB b. MÜNEBBİH

vâd), Tunus 2009, s. 364-368; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 140-162; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, IV, 544-557; a.m.f., *el-Muğni*, II, 727; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 276-302; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, XI, 168; *Keşfü'z-zunûn*, I, 461; II, 1240, 1328, 1390, 1747; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 501; Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-menâr*, IX, 44; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 84-87; N. Ahmed Faruqi, *Early Muslim Historiography*, Delhi 1979, s. 92-93; Abdülazîz ed-Dürî, *The Rise of Historical Writing among Arabs* (ed. ve trc. Lawrence I. Conrad), Princeton 1983, s. 32, 122-135; Abdullah Muhammed Habeşî, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 12; Hikmet Beşîr Yâsîn, *İstidrâkâtü Târîhi't-türâsi'l-Arabî*, Cidde 1422, II, 62; M. Ebû Şehbe, *el-İsrâ'iliyyât ve'l-mevzû'ât fi kütübî't-tefsîr*, Beyrut 2005, s. 105; Saliha Ünal, *Hemmâm b. Münebbih ve Vehb b. Münebbih'in Hadis İlimindeki Yeri* (yüksek lisans tezi, 2008), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 210; M. J. Kister, "On the Papyrus of Wahb b. Munabbih", *BSOAS*, XXXVII (1974), s. 545-571; XL (1977), s. 125-127; Hüseyin el-Kesâsibe, "Menhecû Vehb b. Münebbih fi kitâbihi'l-Mübtede", *Dirâsât*, XXIV/2, Amman 1997; J. Horowitz, "Vehb b. Münebbih", *İA*, XIII, 260-262; Raif Georges Khoury, "Wahb b. Munabbih", *EL*² (İng.), XI, 34-36; H. Z. Hirschberg, "Wahb Ibn Munabbih", *EJd.*, XVI, 241-242; Ali Turgut, "Serrâc, Ca'fer b. Ahmed", *DİA*, XXXVI, 570; J. Jacobs - M. Seligsohn, "Wahb Ibn Munabbih", www.Jewishencyclopedia.com (13 Ekim 2011).

MAHMUT DEMİR
MEHMET EMİN ÖZAFŞAR

VEHB b. VEHB

(bk. EBÜ'L-BAHTERÎ, Vehb b. Vehb).

VEHBÎ, Sünbülzâde

(bk. SÜNBUZÂDE VEHBÎ).

VEHBÎ OSMAN ÇELEBİ

(ö. 1091/1680 [?])

Hânende ve bestekâr.

İstanbul'un Galata semtinde doğdu ve orada yaşadı. Bu sebeple Galatalı Vehbi Osman Çelebi diye tanındı. Kaynaklarda hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. 1640'tan önce hânende olarak Enderun'a alındı. Evliya Çelebi harem-i hâsta kendisiyle arkadaşlık ettiğini belirtir. Şöhretinin en parlak zamanı Sultan IV. Mehmed dönemidir (1648-1687). Sarayda Bostancı Ocağı'nda "damcılık" görevinde bulundu ve bu görevde iken emekliye ayrıldı. Güzel ve yanık bir sesi olan Vehbi Osman Çelebi'nin mûsikideki asıl hocası Derviş Ömer Efendi'dir. Ayrıca başkalarından aldığı derslerle kendini yetiştirdi; mûsikinin nazariyatına ve pratiğine hâkim olarak dönemin

önemli mûsiki üstatları arasında yer aldı. İyi bir mûsiki hocası olmasının yanı sıra bestekârlığı da bulunan Vehbi Osman Çelebi şairliğiyle de bilinmektedir. Esad Efendi *Atrabü'l-âsâr*'da onun elli kadar murabba ve tesbih bestelediğinden bahseder. Çeşitli kütüphanelerdeki el yazması güfte mecmualarında bazı tesbihlerine rastlanmaktaysa da bunlar günümüze ulaşmamıştır. Ancak Yılmaz Öztuna rast makamında bir peşrev ile iki saz semâsinin bugüne kadar geldiğini söylemektedir.

Galatalı Vehbi Osman Çelebi'yi *Atrabü'l-âsâr*'da zikredilen, yine IV. Mehmed zamanında şöhret bulmuş, Tersâne-i Âmirerûznâmecisi Mahmud Efendi'nin oğlu ve Musâhib Mustafa Paşa'nın divan efendisi, elli civarında beste, nakış ve şarkı bestekârı Galatalı Osman Efendi ile karıştırmamak gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecmûa, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 183, vr. 1^b, 7^b, 8^b, 13^b, 14^a, 19^a; *Mecmûa*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil Paşa, nr. 593, vr. 1^b, 3^a, 7^b, 9^b, 10^a; *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (haz. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı), İstanbul 2011, II, 636; Ebûishakzâde Esad Efendi, *Atrabü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 6204, vr. 24^a, 25^{a-b}; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1940, IV, 63-64; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 32-33, 69-71; Hüseyin Ayan, *Cevrî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Erzurum 1981, s. 111; Öztuna, *BTMA*, I, 479.

NURİ ÖZCAN

VEHBİYYE

(bk. İBÂZİYYE).

VEHHÂB

(الوهاب)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "karşılıksız vermek, bağışlamak, daha çok vermek" anlamındaki **vehb** (**hibe**) kökünden türemiş mübalağalı bir sıfattır. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak "karşılık beklemeden bol bol veren" demektir (İbnü'l-Esîr, s. 980). Vehb kavramı Kur'ân-ı Kerim'de yirmi beş yerde geçmekte, bunların üçünde **vehhâb** şeklinde zikredilmektedir (Âl-i İmrân 3/8; Sâd 38/9, 35). Fiil kâlıplarında olanlardan biri insana, biri Ceb-râil'e (veya onun vasıtasıyla Allah'a), diğerleri Cenâb-ı Hak'ka nisbet edilmiş, yedi âyette, "Rabbim, rabbimiz lutfet, bağışla" (heb lî, heb lenâ) anlamında geçmektedir (M.

F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "vhb" md.). İki yerde Allah'ın dilediğine kız evlâdı, dilediğine erkek çocuk verdiği ifade edilmekte, diğerlerinde O'nun peygamberlere yönelik lutufları anlatılmaktadır. Dua ve niyaz içeren emir sîgalarından birinde dini ilimlerde derinleşmiş âlimlerin (râsihîn), diğerlerinde peygamberlerin Cenâb-ı Hak'tan talepleri dile getirilmektedir. Vehhâb ismi Tirmizî ve İbn Mâce'nin esmâ-i hüsnâ listelerinde yer almaktadır ("Da'avât", 82; "Du'â", 10). Âl-i İmrân süresinde (3/7-8) dini ilimlerde derinleşmiş âlimlere nisbet edilen duanın benzeri Hz. Peygamber'in dualarında görülmekte (*Müsned*, VI, 302; Ebû Dâvûd, "Edeb", 99), Resûlullah'ın yaptığı çeşitli dualara başlangıç niyetinde zikredilen tesbih metninde de vehhâb ismi tekrarlanmaktadır (*Müsned*, IV, 54).

Te'vîlâtü'l-Kur'ân adlı eserinde esmâ-i hüsnâyâ özel bir önem atfeden Ebû Mansûr el-Mâtürîdî vehhâb ismini de yorumlamaktadır. Buna göre insanın sahip olduğu bütün iyilik ve mutluluk vesileleri sadece ilâhî lutf ve ihsanın eseridir, kulların bunlara hak kazandığından söz edilemez. Zira üzerine gerekli olan bir işi yerine getiren kimse için vehhâb sıfatı kullanılmaz (XII, 216). Esmâ-i hüsnânın etimolojisi için müstakil bir eser kaleme alan Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâcî de aynı görüşe katılır (*İştikâku esmâ'illâh*, s. 126; krş. Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "vhb" md.). Ebû Süleyman el-Hattâbî vâhib ile vehhâb arasındaki farkı şöyle açıklar: Dünya servetinden karşılıksız veren kimse vâhib, verme işini maddî ve mânevî alanlarda çok ve sürekli tekrar eden kimse vehhâbdır. Hattâbî daha sonra yorumuna şöyle devam eder: İnsanlar başkalarına daha çok maddî değerler hibe edebilirler. Bunun yanında onlar meselâ onulmaz hastalığa yakanan kimseye şifa, kısır bir anneye çocuk, yoldan çıkmış kimseye hidayet, belâlara gömülmüş insana kurtuluş lutfedemezler. Vehhâb olan Allah Teâlâ'nın ise bütün bunlara gücü yeter (*Şe'nü'd-du'â*, s. 53). Ebû Abdullah el-Halîmî vehhâbı Allah'ın fiilî sıfatları meyanında O'nun kâinatı idare etmesiyle ilgili görmüş, insanlar arası hediyeleşmenin önemine de karşılıklı sevgiyi yaşatması bakımından vurgu yapmıştır.

Gazzâlî gerçek anlamda cömertliğin ve lutufkârlığın yalnız Allah'a mahsus olduğunu söyler; insanlarda görülen övgü ve sevgiye ihtiyaç duyma, yergiden kurtulma, şeref ve ün kazanma gibi amaçlar

vehhâb sıfatıyla bağdaşmaz. Hatta cehen-nem korkusu ve cennet arzusu da doruk noktasındaki başış vasfıyla uyuşmaz. Kâmil insan Allah'a sadece O'nun rızası için kulluk eder. Kulun Cenâb-ı Hakk'ı sevmesi kölenin efendisini bir amaçla sevmesi gibi değil babanın evlâdına mahabbet beslemesi gibidir (*el-Makşadü'l-esnâ*, s. 87-88). Kulun veehhâb isminden nasibi, merhamet edenlerin en merhametlisi olan Allah'ın lutfettiği nimetleri O'nun kullarına sadece kendi rızasını elde etmek için vermesidir, çünkü Allah'ın kulundan razı olması diğer bütün nimetlerin fevkindedir. Esmâ-i hüsnânın insanla ilgili grubu içinde yer alan veehhâb ismi kerîm, mâni', muğnî, rahmân, rahîm, raûf ve rezzâk gibi isimlerle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye* (nşr. Râid b. Sabrî İbn Ebû Alefe), Amman, ts. (Beytül'efkârî'd-devliyye), s. 980; *Lisânü'l-'Arab*, "vhh" md.; *Müsned*, IV, 54; VI, 302; Ebû Dâvûd, "Edeb", 90; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (nşr. Mustafa Yavuz), İstanbul 2008, XII, 216; Ebû'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *İştikâku esmâ'llâh* (nşr. Abdülhüseyn el-Mübârek), Beyrut 1406/1986, s. 126; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â'* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 53; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân* (nşr. Hilmî M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 200; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 237^a-238^b; Kuşeyrî, *et-Tahbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhim Besyûnî), Kahire 1968, s. 40; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 87-90; Ebû Bekîr İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-aşkâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 120^a-121^b; Fahrreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyînât* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Beyrut 1396/1976, s. 231-234.

BEKİR TOPALOĞLU

VEHHÂBİLİK

(الوهَّابِيَّة)

Muhammed b. Abdülvehhâb'a
(ö. 1206/1792)
nisbet edilen dinî-siyasî akım.

Ortaya çıkışından günümüze kadar İslâm dünyasında çok yönlü ve geniş bir etkiye sahip dinî ve siyasî bir harekettir. Adını hareketin dinî yönünün temellerini atan Muhammed b. Abdülvehhâb'a nisbetle almış, bu adlandırma akımın dışındaki dinî çevrelerde, ilmî ve siyasî sahalarda geniş kullanım alanı bulmuştur. Mensupları ise akımı Ehl-i sünnet dairesinde kalan bir ıslah ve dinin aslına dönüşmesini hedefleyen bir ihya hareketi olarak gördüğünden Muvahhidûn (ehl-i tevhîd) veya izledikleri geleneksel dinî usule göre Ehl-i hadîs ya da Selefiyye diye anılmayı tercih etmiştir. Bunun yanında birçok İslâm ülkesinde, Veh-

hâbîlik'le doğrudan ilgileri olmadığı halde ortak bazı görüşleri ve tutumları sebebiyle kimi gelenekçi ve modernist dinî gruplar ya da son yıllarda siyasal İslâm, radikalizm, dinî aşırılık veya terörle ilişkilendirilen çeşitli grup ve hareketler için de Vehhâbî adı uluslar arası basın ve politik çevrelerde yaygınlık kazanmıştır. Çeçen bağımsızlık hareketiyle Orta Asya ülkelerindeki rejim karşıtı dinî-siyasî hareketler için bu ismin kullanılması söz konusu yanlış adlandırmanın göze çarpan örneklerinden biridir (Knysht, XLIV/1 [2004], s. 22-26).

Tarihçe. Vehhâbîliğin kurucusu, Arabistan'ın Necid bölgesindeki Uyeyne'de Habbî kadısının oğlu olarak 1115 (1703) yılında dünyaya gelen Muhammed b. Abdülvehhâb'dır. Düşünceleri ilim tahsili amacıyla gittiği Mekke ve Medine'de şekillenmeye başladı. Basra seyahati sırasında ki müzakere ve münazaralarında özellikle tevhid inancına yönelik farklı görüşleri bölgedeki bazı âlimlerin tepkisini çektiği için Necid'e dönmek zorunda kaldı. Uyeyne emiriyle ihtilâfî yüzünden Hureymilâ'da bulunan babasının yanına yerleşti. Babasının ölümünün (1740) ardından şirk diye gördüğü bazı dinî uygulamalar için bir hareket başlattı. Ancak kendisine karşı muhalefetin şiddetlenmesi üzerine tekrar Uyeyne'ye, burada da ciddi bir muhalefetle karşılaşınca 1158'de (1745) Suûd ailesinin hâkimiyetindeki Dir'iye'ye gitti. Hureymilâ ve Uyeyne'de bulamadığı siyasî himayeye Dir'iye emiri Muhammed b. Suûd'un yanına kavuşması İbn Abdülvehhâb için önemli bir gelişme oldu. Bu ikisi arasında yapıldığı iddia edilen bir antlaşmaya göre Suûdî emiri, şeyhin Suûdî hâkimiyetini desteklemesi taahhüdünü karşılığında Vehhâbî davasını yayma hususunda her türlü yardımı yapmaya söz verdi. Böylece İbn Abdülvehhâb fikirlerini yayabilmek için ihtiyaç duyduğu siyasî desteğe, İbn Suûd da siyasî hâkimiyet alanını genişletebilmek için güçlü bir dinî şahsiyete kavuşmuş oluyordu. Bu ittifakın sağladığı dinamizmle Suûdîler, İbn Abdülvehhâb'ın vefat ettiği 1792 yılına kadar geçen sürede Riyad, el-Harc ve Kasim'de hâkimiyet kurdular, Necid'in bedevî kabilelerini itaat altına aldılar. 1795'te ise Ahsâ'yı ele geçirdiler.

XIX. asrın ilk yıllarından itibaren Suûdî-Vehhâbî ittifakı kuzeyde Irak ve Suriye, güneyde Uman ve batıda Hicaz topraklarına doğru yayılmaya çalıştı. 1801'de Kerbelâ'ya gerçekleştirilen baskının ardından 1803-1805 yılları arasında Tâif, Mekke ve

Medine ele geçirildi. Bağdat ve Şam eyaletlerinin Suûdî-Vehhâbî kuvvetlerinin Hicaz'ı ele geçirmesine engel olamaması üzerine bölgede yeni bir güç olarak yükselen Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa, Vehhâbîleri Hicaz'dan çıkarmak için görevlendirildi. 1811'de harekete geçen Mısır kuvvetleri 1813 yılı itibarıyla Mekke ve Medine'yi tekrar Osmanlı yönetimi altına aldılar. Dir'iye'ye kadar geri çekilen Suûdî-Vehhâbî kuvvetleri 1818'de bu şehri de kaybetti. Türkî b. Abdullah 1824'te Riyad'ı geri alarak Suûd emirliğini yeniden tesis etti ve Vehhâbî ulemâsı Riyad'ı tekrar merkez edindi. Cebelşemmer bölgesinde ortaya çıkan güçlü emîr Muhammed b. Reşîd'in Suûd ailesine karşı mücadelesi sonucu Suûdîler'in 1891'de Riyad'dan ayrılıp Küveyt'e yerleşmeleriyle Vehhâbîler siyasî destekten mahrum kaldı.

1902'de Abdülazîz b. Abdurrahman es-Suûd'un Riyad'ı tekrar ele geçirmesiyle Vehhâbîlik Necid'de yeniden etkin duruma geldi. 1912 yılından itibaren Necid kabilelerine mensup bedevîleri "hicre" denilen köy ve kasabalarda iskân eden ve görevlendirdiği hocalarla bunlara dinî eğitim veren İbn Suûd, İhvân adlı etkili bir askerî gücü de teşkil etmiş oluyordu. Riyad ve çevresinde Vehhâbî-Suûdî hâkimiyeti artmaya devam etti. Osmanlı Devleti fiilî durumu kabullendi ve Mayıs 1914'te Necid'e vilâyet statüsü verilerek Abdülazîz b. Abdurrahman vali tayin edildi. I. Dünya Savaşı şartlarında güçlenmeye devam eden Suûdîler, Reşîdîler ve Şerif Hüseyin kuvvetlerine karşı verdikleri mücadelelerde başarılı olup 1920'lerde Hicaz bölgesine hükmeder duruma geldiler. İbn Suûd'un açtığı cihad bayrağı altında 1930'lara kadar sürecek bir mücadele sonucunda Suudi Arabistan bugünkü sınırlarına ulaştı. İngiltere ile yapılan antlaşmalar İhvân güçlerinin daha ileriye varacak harekâtına izin vermiyordu. Cihadı sürdürmek isteyen İhvân reisleri gayri müslimlere ve Şii'ler'e karşı hoşgörülül olmakla, Vehhâbî prensiplerinin uygulanmasında yetersiz kalmakla suçladıkları İbn Suûd'a isyan ettiler. Bu isyan devlet görevlisi âlimlerin fetva desteği ve askerî tedbirlerle 1929'da bastırıldı. 1932'de Suudi Arabistan Krallığı'nın ilân edilmesiyle Vehhâbîlik bağımsız ve kalıcı devlet desteğine kavuşmuş oldu.

Doktrin. İslâm tarihi boyunca benzeri pek çok fikir ortaya çıkmasına rağmen Vehhâbîlik kadar kolay yayılan ve siyasal boyut kazanan başka bir fikir hareketi görülmemiştir. Bunda şüphesiz Vehhâbîliğin